

Changes in vegetation parameters due to fire (Case study: woody rangelands of Veysian site in Lorestan province)

Reza Siahmansour^{*1}, Nadia Kamali²

1. Corresponding author; Assistant Prof., Forests and Rangelands Research Department, Lorestan Agricultural and Natural Resources Research and Education Center, AREEO, Khorramabad, Iran. E-mail: siahmansour191@gmail.com
2. Assistant Prof., Research institute of Forests and Rangelands, Agricultural Research Education and Extension Organization (AREEO), Tehran, Iran.

Article Info

Article type:
Research Full Paper

Article history:
Received: 16.06.2022
Revised: 09.09.2022
Accepted: 18.09.2022

Keywords:
vegetative form,
palatability class,
plant cover,
production,
Zagros.

Abstract

Background: Fire affects quantitative and qualitative indicators by changing stable plant communities, changing genetic diversity and reducing plant and animal species and the succession and steps are effective. The severe effects of fires on the reduction of soil protection, production and changes in plants palatability, animal breeding conditions, challenges in the livelihoods of farmers, disturbance in ecosystem cycles, and on a large scale the impact on climate change, add to the sensitivity of the issue. Therefore, wildfire in natural areas is an ecological and economic risk and has profound effects on vegetation and soil and economic production of the country. So, it seems necessary to know the effects of fire, which is the purpose of writing this article.

Methodology: To conduct this study, Veysian site with an average height of 1580 meters above sea level and an average annual rainfall of 470 mm was selected. Then, 200-meter transects with four numbers and a distance of 100 meters from each other and 10 squares of one square meter fixed on each of them formed the sample units in each field. This sample unit was executed exactly in a similar and homogeneous arena in its immediate area, which is protected from fire and is called the control area, with the same quality. This site was burned for the second time in 2011 and 2016, and it was surveyed in 2018 and 2019. In this site, 80 plots of one square meter each year and finally 160 plots were studied in two years and in two areas of control and treatment. After sampling, the data were normalized and analyzed using T-TEST and ANOVA in the SPSS version 22 software environment and comparing the average data using the DUNCAN method.

Results: In this research, the general comparison of the control and treatment areas in all sites shows that there is a significant difference between the control and fire treatments at the level of 1%. In other words, the fire has been able to create major changes in terms of quantitative and qualitative indicators in the sites. The fire has obviously increased the forbs relatively compared to the grasses due to the overall decrease in canopy cover and production. The dominant species in this vegetative form is the annual species *Coronilla scorpioioides* (L.) Koch, which prevailed over other species after the fire. Also, the fire caused the reduction of the condition rangeland from average to poor and the trend of the status from +22 points in the control to +1 in the fire treatment. According to the annual increase of rainfall from 356 mm in the first year to 778 mm in the second year, data shows that the amount

control area of production has increased from 1276 to 1454 kg per hectare (178 kg), while the burned area has decreased by 2 kg.

Conclusion: Covering the soil surface and its quality is one of the most important factors for soil health protection and reducing erosion and preventing of splash erosion. Fire resistance is different in different species in a vegetative form. Plant species whose seeds are more easily moved by the wind are more successful in reestablishing in the burned zone and this point is independent of their vegetative form. In this research, fire is like preparing the field for planting plants, so reviving fire fields with high-quality species is a necessity. Considering that the fire destroyed the positive aspects of the soil and vegetation and the management of burnt areas is very specialized and sensitive. Therefore, according to the existing conditions, it is not recommended to create a fire either intentionally or accidentally in this vegetation area of Iran.

Cite this article: Siahmansoor, R., N. Kamali, 2022. Changes in vegetation parameters due to fire (Case study: woody rangelands of Veysian site in Lorestan province). *Journal of Rangeland*, 16(4): 830-845.

© The Author(s).

DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.12.0

Publisher: Iranian Society for Range Management

تغییرات پارامترهای پوشش گیاهی بر اثر آتش سوزی (مطالعه موردی: مراتع زیراشکوب سایت ویسیان لرستان)

رضا سیاه منصور^{۱*}، نادیا کمالی^۲

۱. نویسنده مسئول، استادیار پژوهش، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان لرستان، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، خرم‌آباد، ایران. رایان‌نامه: siahmansour191@gmail.com
۲. استادیار پژوهش، بخش تحقیقات مرتع، مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله کامل - پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۲۶ تاریخ ویرایش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۲۷ واژه‌های کلیدی: فرم رویشی، کلاس خوشخوراکی، پوشش گیاهی، تولید، زاگرس.	سابقه و هدف: آتش‌سوزی با تغییر جوامع گیاهی پایدار، تغییر تنوع ژنتیکی و کاهش گونه‌های گیاهی و جانوری، شاخص‌های کمی و کیفی را تحت تاثیر قرار می‌دهد و بر توالی و مراحل آن موثر است. اثرات فاحش آتش‌سوزی‌ها بر کاهش حفاظت خاک، تولید و تغییرات خوش‌خوراکی گیاهان، شرایط دامداری، چالش در معیشت بهره‌برداران، اختلال در چرخه‌های اکوسیستم و در مقیاس وسیع تاثیر بر تغییر اقلیم، بر حساسیت موضوع می‌افزاید. بنابراین، آتش‌سوزی کنترل نشده در عرصه‌های طبیعی یک خطر اکولوژیکی و اقتصادی است و اثرات عمیقی بر پوشش گیاهی، خاک و تولیدات اقتصادی کشور دارد. از این رو، آشنایی اثرات آتش‌سوزی ضروری بنظر می‌رسد. مواد و روش‌ها: برای انجام این مطالعه، ابتدا سایت ویسیان با ارتفاع متوسط ۱۵۸۰ متر از سطح دریا و متوسط بارش سالانه ۴۷۰ mm انتخاب شد. سپس چهار عدد ترانسکت ۲۰۰ متری با فاصله ۱۰۰ متر از یکدیگر و ۱۰ کوادرات یک متر مربعی ثابت بر روی هر یک از آن‌ها، واحدهای نمونه در هر عرصه را تشکیل داد. این واحد نمونه عینا در عرصه‌ای هم‌تیپ و متجانس در منطقه بلافاصل آن‌که از آتش‌سوزی مصون مانده است و عرصه شاهد نامیده می‌شود، نیز با همان کیفیت اجرا گردید. این سایت در سال ۹۰ و ۹۵ به‌طور عمد برای دومین بار مورد آتش‌سوزی قرار گرفت و در سال‌های ۹۷ و ۹۸ آماربرداری از آن صورت پذیرفت. در این سایت تعداد ۸۰ کوادرات یک متر مربعی در هر سال و در نهایت ۱۶۰ پلات در دو سال و در دو عرصه شاهد و تیمار مورد مطالعه قرار گرفت. پس از نمونه‌برداری داده‌ها نرمال شده و با استفاده از T-TEST و ANOVA در محیط نرم‌افزاری SPSS نسخه ۲۲ آنالیز و مقایسه میانگین داده‌ها با استفاده از روش DUNCAN انجام پذیرفت. نتایج: در این تحقیق مقایسه کلی عرصه‌های شاهد و تیمار در کل سایت‌ها نشان می‌دهد که بین تیمارهای شاهد و آتش‌سوزی در سطح ۱ درصد اختلاف معنی‌دار وجود دارد یا عبارتی آتش‌سوزی توانسته است تغییرات عمده‌ای از نظر شاخص‌های کمی و کیفی در سایت‌ها ایجاد نماید. آتش‌سوزی به‌طوری آشکار پهن‌بران علفی را نسبت به گندمیان با توجه به کاهش کلی تاج‌پوشش و تولید، به‌طور نسبی افزایش داده است. گونه غالب در این فرم رویشی گونه یکساله <i>Coronilla scorpioides</i> (L.) Koch است که پس از آتش‌سوزی نسبت به سایر گونه‌ها غلبه یافته است. همچنین آتش‌سوزی باعث تنزل طبقه وضعیت مرتع از متوسط به فقیر و گرایش وضعیت از امتیاز ۲۲+ در شاهد به ۱+ در تیمار آتش‌سوزی شده است. با توجه به افزایش سالانه بارش از ۳۵۶ mm در سال اول به ۷۷۸ mm در سال دوم، آمار نشان می‌دهد که مقدار تولید به‌ترتیب از مقدار ۱۲۷۶ به

۱۴۵۴ کیلوگرم در هکتار (۱۷۸ کیلوگرم) در شاهد افزایش داشته است، در حالی که عرصه آتش‌سوزی ۲ کیلوگرم کاهش یافته است.

نتیجه‌گیری: پوشش سطح خاک و کیفیت آن از مهم‌ترین فاکتورهای حفظ سلامت خاک مرتع و کاهش فرسایش و جلوگیری از فرسایش پاشمانی است. مقاومت به آتش در گونه‌های مختلف در یک فرم رویشی متفاوت است. گونه‌های گیاهی که بذرها بشکلی است که توسط باد راحت‌تر جابجا می‌شوند موفقیت بیشتری در استقرار مجدد در عرصه آتش‌سوزی دارند و این نکته مستقل از فرم رویشی آنها است. در این تحقیق آتش‌سوزی به مثابه آماده‌سازی عرصه برای کاشت گیاهان است بنابراین احیاء عرصه‌های آتش‌سوزی با گونه‌های مرغوب یک ضرورت است. آتش‌سوزی جنبه‌های مثبت خاک و پوشش گیاهی را از بین می‌برد و مدیریت عرصه‌های سوخته بسیار تخصصی و حساس است. بنابراین با توجه به شرایط موجود ایجاد آتش‌چه عمدی و چه سهوی در این ناحیه رویشی ایران، توصیه نمی‌شود.

استناد: سیاه منصور، ر. ن.، کمالی، ۱۴۰۱. تغییرات پارامترهای پوشش گیاهی بر اثر آتش‌سوزی (مطالعه موردی: مراتع زیراشکوب سایت ویسیان لرستان). مرتع، ۱۶(۴): ۸۳۰-۸۴۵.

DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.12.0

© نویسندگان

ناشر: انجمن علمی مرتعداری ایران

مقدمه

آتش سوزی چه عمدی یا غیر عمدی صورت گرفته باشد، اثرات زیادی بر کمیت و کیفیت مراتع می گذارد و در نتیجه زندگی بهره برداران و سایر افراد جامعه را متاثر می سازد. آتش سوزی با گسترش دامنه خود در کیفیت و کمیت تغییر اقلیم با تاکید بر کاهش رطوبت و افزایش دما موثر و متاثر است اما با تعدد و تکرار بر آن هم در مقیاس خرد و کلان موثرتر می شود. بعبارتی در کنش و واکنشی متقابل همه افراد را تحت تاثیر قرار می دهد. عمده ترین اثرات زیست محیطی آتش سوزی در عرصه های طبیعی را می توان: ۱- از بین رفتن موجودات ذره بینی مفید خاک ۲- تخریب چرخه اکوسیستم طبیعی ۳- تخریب آشیانه زندگی جانوران ۴- از بین رفتن ذخیره مواد آلی خاک ۵- تشدید فرسایش آبی و بادی، ۶- تشدید وقوع سیلاب های فصلی، ۷- افزایش گرمای محیط و ۸- آلودگی آب و هوا، تقلیل فون، میکروفون و فلور در اکوسیستم برشمرده (۳۳). سپس ویژگی های فیزیکی و شیمیایی خاک را تحت تاثیر قرار داده و خاک را از نظر کمی و کیفی فرسایش می دهد (۳۴ و ۳۵). در پی اثرات منفی اقتصادی و زیست محیطی آتش سوزی مهاجرت های فصلی و دائمی بهره برداران رواج پیدا می کند و یکی از مهم ترین آسیب های این مهاجرت ها به هم خوردن توازن مناطق مقصد و مبدا این مهاجرت ها است (۳). ارزانی و همکاران (۲۰۱۶) سه فاکتور پروتئین خام، قابلیت هضم ماده خشک و انرژی متابولیسمی را فاکتورهای مناسبی جهت ارزیابی کیفیت علوفه می دانند. بدیهی است که آتش مقدار سلولز و بافت های سخت گیاهان را با کاهش مواجه می کند. همچنین آتش را در دسته عوامل محیطی موثر بر خوش خوراکی طبقه بندی می کنند (۲). اثر آتش بر پوشش و کارکرد آن بسته به شرایط محیطی متفاوت است. مثلا، چو و همکاران (۲۰۱۲) در آمریکا اثر تیمارهای دود، حرارت و اثر متقابل آنها بر جوانه زنی ۱۰ گونه گیاهی را مورد بررسی قرار دادند و گزارش نمودند که، جوانه زنی برخی گونه ها تحت تیمار دود افزایش یافت. اما پیکه (۲۰۱۰)، معتقد است درجه حرارت ناشی از آتش سوزی، ویژگی های حیاتی گیاه را تغییر می دهد. در این راستا زکی و عابدی (۲۰۱۷) معتقدند که آتش سوزی به عنوان یک عامل مهم تغییر جوامع گیاهی محسوب شده و باعث تغییرات پوشش گیاهی در طولانی مدت می شود.

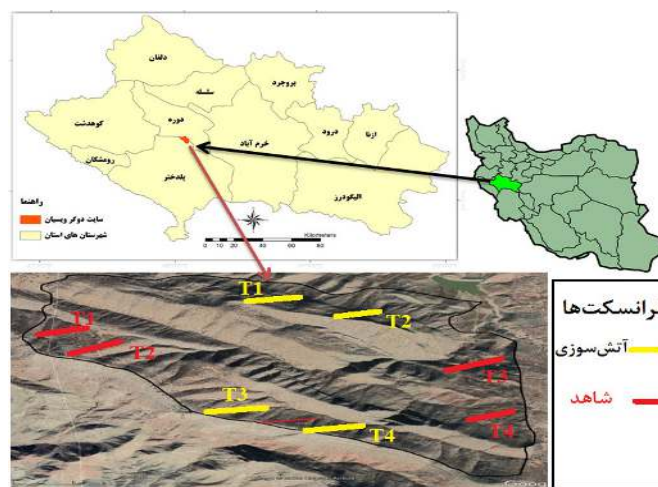
آتش سوزی باعث کاهش پوشش گیاهی، لاشبرگ و افزایش معنی دار سطح خاک لخت و همچنین، باعث کاهش درصد سهم فرم رویشی گیاهان بوته ای و افزایش گراس چندساله، گراس یکساله و پهن برگ یکساله می شود (۲۵ و ۴۲). نتایج میردادودی و همکاران (۲۰۱۹) به افزایش تولید گونه های گندمیان و فورب های یکساله و کاهش در بوته ای ها و فورب های خاردار تاکید دارد. البته اثرات آتش سوزی در رویشگاه های مختلف متفاوت است. مثلا، نادالیا و همکاران (۲۰۱۸) در رابطه با تغییرات ترکیب گیاهی، پوشش گندمیان چند ساله را افزایشی و پهن برگان علفی را کاهشی اعلام نمودند. خیلی از گیاهان می توانند با آتش سوزی سازگاری یابند رینوالد (۳۱). آتش سوزی احیای پوشش گیاهی را به تعویق نمی اندازد (۱۹). زیمرمن و همکاران (۲۰۰۸) و بوید و دیویز (۲۰۱۰) و پروی و همکاران (۲۰۱۰)، چاد (۲۰۱۰)، تیزون (۲۰۱۰)، باومن و همکاران (۲۰۲۰)، در مطالعات خود بر روی نقش آتش سوزی در مراتع و عرصه های با پوشش گیاهی طبیعی و یا زیر اشکوب جنگل های طبیعی، بر اثرگذاری آتش سوزی بر پوشش گیاهی و تغییرات شاخص های آن در رابطه با کاهش پوشش و اختلاف معنی دار در دو عرصه شاهد و آتش تاکید دارند. بر همین اساس شناخت و استفاده از گونه های مناسب در اصلاح و احیای عرصه های طبیعی با ریسک آتش سوزی بالا اقدامی موثر و هوشمندانه در مدیریت اکوسیستم های طبیعی است (۲۷). بعد از آتش سوزی، گیاهان پیشگام به دلیل اینکه بذر آنها راحت تر جابجا می شود، با سرعت بیشتری پخش شده و استقرار می یابند که ممکن است گونه های مطلوبی برای اکوسیستم مورد مطالعه نباشند (۲۱). آتش سوزی در کاهش پهن برگان یکساله، گیاهان بالشتکی و ژئوفیت ها بیشترین تاثیر را دارد (۴). پس از آتش سوزی ذخیره بانک بذر خاک برای احیای پوشش گیاهان مرغوب، کافی نیست (۲۴). بنابراین، آتش سوزی در مناطق نیمه خشک عامل تغییرات معنی دار در غنا و تنوع گونه ای است که آلفاروسانچز و همکاران (۲۰۱۵) مدیریت پسا آتش در اکوسیستم مرتع را از الزامات مدیریتی برشمردند. بسته به شدت آتش سوزی، آتش می تواند با افزایش مواد مغذی قابل دسترس خاک به نفع موجودات زنده باشد و یا تاثیر منفی بر روی تولید لایه آبریز در خاک و افزایش فرسایش شود (۱۰). پایداری مراتع در طولانی مدت بستگی به حداقل رساندن فرسایش خاک و جریان رسوبات و توانایی آنها در اثرگذاری منفی بر روی کیفیت خاک و حاصلخیزی دارد، فرسایش آبی و بادی به عنوان مشکلات جدی بر روی مراتع سوخته شناخته شده اند، (۳۲). مضرات و مزایای آتش در مراتع، مورد

بحث فراوان است، مدیریت در عرصه‌های طبیعی، از جمله اکوسیستم‌های مرتعی نیاز به آگاهی کامل نسبت به رخدادها و تغییرات آن دارد. بنابراین عدم توجه به میزان و شدت آن می‌تواند به‌عنوان یک عامل مهم چالش‌برانگیز تلقی شود. آنچه در این مقاله ارائه خواهد شد، بر اساس مطالعه سایت آتش‌سوزی شده که به‌طور عمدی توسط معاضدین منابع طبیعی بوقوع پیوسته است، گردآوری می‌شود و از آنجا که استفاده از آتش به‌عنوان یک تیمار اصلاحی در مرتعداری ایران و سازمان جنگلها و مراتع کشور خیلی جایگاهی ندارد، از این تهدید به‌عنوان یک فرصت بهره‌برده و نمونه‌ای از رویشگاه‌های واقع در زاگرس را مورد بررسی قرار می‌دهد. جنگل‌های زاگرس با گستردگی در ۱۱ استان کشور با ۶ میلیون هکتار مساحت، ۴۰ درصد جنگل‌های ایران را تشکیل می‌دهند. و تیپ غالب مراتع زیراشکوب آن‌ها را گونه‌های گندمی و پهن‌برگان علفی به خود اختصاص می‌دهند. بر همین اساس نتایج این تحقیق به ۶ میلیون هکتار از مراتع زیر اشکوب بلوط قابل تعمیم است.

مواد و روش‌ها

معرفی رویشگاه مورد پژوهش؛ سایت ویسیان در ۴۰ کیلومتری جنوب غربی شهرستان خرم‌آباد با طول جغرافیایی بین ۴۸ درجه و ۰ دقیقه و ۰ ثانیه تا ۴۸ درجه و ۲ دقیقه و ۳۲ ثانیه شرقی و عرض جغرافیایی، بین ۳۳ درجه و ۲۵ دقیقه و ۲۲ ثانیه تا ۳۳ درجه و ۲۷ دقیقه و ۴۵ ثانیه شمالی و قسمت آتش‌سوزی شده آن به مساحت ۹۱۱ هکتار، با ارتفاع متوسط ۱۵۸۰ متر از سطح دریا واقع گردیده است. متوسط درجه حرارت ماهیانه منطقه مورد مطالعه ۱۵/۶۲ درجه سانتی‌گراد است. مرداد ماه با متوسط درجه حرارت ماهیانه ۲۹/۸۴ درجه، گرمترین و دی ماه با متوسط درجه سانتی‌گراد، حرارت ماهیانه ۵/۰۶ درجه سانتی‌گراد سردترین ماه سال است، همچنین متوسط بارش بلندمدت سالانه آن ۴۷۰ میلی‌متر است. تیپ گیاهی سایت مورد بررسی *Coronilla scorpioides* (L.) Koch *Medicago Spp* *Aegilops cylindrica* Host با وسعت ۲۴۰۰ هکتار است. این مراتع توسط روستاییان (ثابت و چکنه‌ای) و عشایر (کوچرو) مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. نمای کلی و موقعیت این سایت در شکل (۱) نمایانده شده است.

روش بررسی؛ برای انجام این مطالعه، ابتدا با تعیین منطقه معرف نسبت به تعیین ترانسکت‌های ۲۰۰ متری با تعداد چهار عدد و فاصله ۱۰۰ متر از یک‌دیگر و ۱۰ کوادرات یک متر مربعی ثابت بر روی هر یک از آن‌ها، واحدهای نمونه در هر عرصه تشکیل شد. این واحد نمونه عینا در عرصه‌ای هم‌تیپ و متجانس در منطقه بلافصل آن‌که از آتش‌سوزی مصون مانده است (عرصه شاهد) نیز با همان کیفیت اجرا گردید. در این پژوهش تولید عبارت است از میزان رویش هر گیاه در فصل رویش سال مورد بررسی و به‌روش دقیق قطع و توزین و تراکم با شمارش تعداد پایه در واحد سطح (درون پلات‌ها) و تاج پوشش با محاسبه سطح مقطع تصویر عمودی گیاهان تعریف و تعیین شد. این سایت در سال ۹۰ و همچنین ۹۵ به‌طور عمد برای دومین بار مورد آتش‌سوزی قرار گرفته است و در سال‌های ۹۷ و ۹۸ از آن آماربرداری شد. در این سایت تعداد ۸۰ کوادرات یک متر مربعی در هر سال و در نهایت ۱۶۰ پلات یک متر مربعی در دو سال و در دو عرصه شاهد و تیمار مورد مطالعه قرار گرفت. در این راستا پوشش گیاهی شامل خصوصیات کمی و کیفی نظیر تغییرات تیپ‌های گیاهی، تغییرات تولید علوفه، تراکم، تاج پوشش، در قالب کل پوشش گیاهی مرتع و همچنین فرم‌های مختلف رویشی و کلاس‌های خوشخوراکی، وضعیت و گرایش و تغییرات پوشش لاشبرگ مورد بررسی قرار گرفتند. تمام پارامترهای مورد نیاز درون پلاتها و در طول ترانسکت اندازه‌گیری شد. پس از نمونه‌برداری از لگاریتم طبیعی (LN)، داده‌ها نرمال شده و با استفاده از T-TEST و ANOVA در محیط نرم‌افزاری SPSS نسخه ۲۲ آنالیز و مقایسه میانگین داده‌ها با استفاده از روش DUNCAN انجام پذیرفت (۴۱).

شکل ۱: نمای کلی و موقعیت سایت ویسیان

نتایج

با برداشت داده‌ها و پردازش آن‌ها (جدول ۱) موارد زیر حاصل گردید.

جدول ۱: تجزیه واریانس پارامترهای مورد بررسی در سایت مرتعی زیراشکوب ویسیان با استفاده از آزمون یکطرفه

شاخص	منبع تغییرات	درجه آزادی	میانگین مربعات	مقدار F	Sig
تولید (gr/m^2)	بین گروهی (تیمار)	۳	۱۵۵۳۲/۵۰۱	۹/۴۲۲	۰/۰۰۰**
	درون گروهی (خطا)	۳۲۳	۱۶۴۸/۵۰۴		
	کل	۳۲۸			
تاج پوشش (%)	بین گروهی (تیمار)	۳	۱۸۱۷۹/۳۶۵	۷۶/۴۶	۰/۰۰۰**
	درون گروهی (خطا)	۶۲۸	۲۳۷/۷۵۹		
	کل	۶۳۱			
لاشبرگ (%)	بین گروهی (تیمار)	۳	۷۳۹۵/۳۰۲	۵۱/۱۳	۰/۰۰۰**
	درون گروهی (خطا)	۶۲۸	۱۴۴/۶۲۹		
	کل	۶۳۱			
تراکم (پایه/M2)	بین گروهی (تیمار)	۳	۳۱/۸۲	۱/۶	۰/۱۹۱ ^{ns}
	درون گروهی (خطا)	۱۷۶	۱۹/۸۸		
	کل	۱۷۹			
سنگ و سنگریزه (%)	بین گروهی (تیمار)	۳	۴۶۹۱/۹۵	۵۳/۱۶	۰/۰۰۰**
	درون گروهی (خطا)	۶۲۸	۸۸/۲۷		
	کل	۶۳۱			
خاک لخت (%)	بین گروهی (تیمار)	۳	۲۱۵۰۲/۲۲	۱۲۶/۱۸	۰/۰۰۰**
	درون گروهی (خطا)	۶۲۸	۱۷۰/۴۲		
	کل	۶۳۱			

** معنی داری در سطح ۱ درصد ^{ns} عدم معنی داری اختلاف بین میانگین‌ها

بررسی میانگین تراکم، تولید و تاج پوشش فرمهای رویشی
نتایج این مقایسه در جدول (۲) خلاصه شده است.

۲: میانگین تراکم، تولید و تاج پوشش فرمهای رویشی در تیمارها

تیمار	فرم رویشی	تراکم (تعداد بر m^2)	تولید (gr/m^2)	تاج پوشش %
آتش سوزی	پهن برگ علفی	۱/۹	۲۷/۲	۳۲/۴
شاهد	پهن برگ علفی	۱/۲۷	۳۶/۷	۲۴/۵
آتش سوزی	پهن برگ علفی خاردار	۰/۳۸	n.u	۰/۵
شاهد	پهن برگ علفی خاردار	۰/۲۷۵	n.u	۱
آتش سوزی	گیاهان گندمی	۱/۷۵	۱۲/۵	۱۵/۷
شاهد	گیاهان گندمی	۲/۹۵	۹/۹۶	۴۳/۳۵
آتش سوزی	بوته ای	۰/۰۲۵	n.u	۰/۵
شاهد	بوته ای	۰/۰۴۸	n.u	۲/۱

اما گونه های گندمی یکساله در مقایسه با پهن برگان یکساله به شدت تحت تاثیر آتش سوزی قرار گرفته اند. این تغییرات نشان می دهد که آتش در این رویشگاه تاثیر شدیدی بر تولید و تاج پوشش گیاهان به خصوص گندمیان دارد (در کوتاه مدت) و این خود مؤید تغییرات پوشش گیاهی در اثر آتش سوزی بر اکوسیستم های مرتعی است. در سایت ویسیان غالبیت تولید با گندمیان یکساله در عرصه شاهد است که گونه غالب آن در این عرصه گونه یکساله *Hordeum spontaneum* K.Koch است ولی در عرصه آتش سوزی پهن برگان ارجحیت دارند.

در این سایت برتری نسبی تراکم با اختلاف اندک نسبت به سایر فرم های رویشی متعلق به پهن برگان علفی و گندمیان است که البته تراکم گیاهان چند ساله محاسبه شده و بیشتر گیاهان این تیپ یکساله های پهن برگ و گندمی می باشند. از نظر تاج پوشش و تولید آمار نشان می دهد در عرصه شاهد برتری با گندمیان است. اما، در عرصه آتش سوزی این برتری به پهن برگان علفی تعلق دارد به عبارتی آتش سوزی به طوری آشکار پهن برگان را نسبت به گندمیان با توجه به کاهش کلی تاج پوشش و تولید، به طور نسبی افزایش داده است. گونه غالب در این فرم رویشی گونه یکساله *C. Scorpoides* (L.) Koch است که پس از آتش سوزی نسبت به سایر گونه ها غلبه یافته است.

جدول ۳: میانگین کلاس های خوشخوراکی در تیمارها

کلاس علوفه ای	تیمار	تراکم (تعداد بر m^2)	تولید (gr/m^2)	تاج پوشش %
(I)	آتش سوزی	۰/۰۳۶	۸/۸	۱۲/۲
	شاهد	۰/۹	۱۴/۹۷	۱۲/۸
(II)	آتش سوزی	۰/۰۱۲	۰/۵	۰/۰۲۵
	شاهد	۰/۰۳۸	۳/۹	۱/۸۵
(III)	آتش سوزی	۳/۴۲	۳۰/۳	۳۱/۷
	شاهد	۳/۵	۱۱۴/۶	۵۳/۲
(N.U)	آتش سوزی	۰	-	۰
	شاهد	۱/۱۵	-	۲/۴

در جدول گیاهان خوشخوراک با علامت (I)، گیاهان متوسط (II)، گیاهان مهاجم (III) و گیاهان غیر قابل چرای دام با علامت (N.U) نمایانده شده اند.

بررسی اثر آتش سوزی بر وضعیت مرتع

در سایت ویسیان پوشش سطح خاک به شدت تخریب شده و از ۱۶ به ۱۰ تحت تاثیر آتش سوزی تقلیل یافته است و ترکیب پوشش گیاهی دستخوش کاهش شده و با تقلیل طبقه وضعیت پوشش گیاهی شده (از متوسط به فقیر) و در

خاک نیز اثر منفی آن مشهود است (جدول ۴). بنابراین آتش سوزی حساسیت خاک به فرسایش بیشتر شده و حداقل در بارش های بعدی حفاظت خاک را حتی در صورت مدیریت مناسب با چالش مواجه خواهد ساخت.

جدول ۴: امتیازهای بررسی وضعیت مراتع سایت مورد بررسی

عرصه	عامل خاک	تاج پوشش	ترکیب گیاهی و کلاسه های سنی	قدرت و شادابی	جمع امتیاز	طبقه وضعیت
آتش سوزی	۱۰	۹	۲	۵	۲۶	فقیر
شاهد	۱۶	۱۰	۶	۷	۳۹	متوسط

بررسی گرایش وضعیت مرتع

با استفاده از روش امتیازدهی به فاکتورهای خاک و پوشش گیاهی، جمع جبری امتیازات مربوط به گرایش وضعیت مرتع، تدقیق سهم امتیازات پوشش گیاهی و خاک، همچنین تلفیق جزئیات جدول وضعیت مرتع نشان می دهد

که عرصه شاهد دارای ثبات بیشتری نسبت به عرصه آتش سوزی است (جدول ۵). بنابراین می توان نتیجه گرفت که آتش سوزی حداقل در کوتاه مدت باعث افزایش حساسیت و شکنندگی در اکوسیستم های مرتعی می شود.

جدول ۵: امتیازهای بررسی گرایش وضعیت مرتع

عرصه	امتیاز پوشش گیاهی	امتیاز خاک	جمع جبری امتیازات	گرایش مرتع	توضیح تناسب امتیاز
آتش سوزی	-۱	۲	۱	ثابت	بسیار شکننده
شاهد	۵	۱۸	۲۳	مثبت	دارای ثبات

مقایسه میانگین مقادیر تراکم گونه ها

بررسی آماری تراکم پایه های زنده در سایت ویسیان نشان می دهد که گندمیان یکساله در عرصه آتش سوزی و درصد تاج پوشش در عرصه شاهد در سطح ۱ درصد دارای اختلاف میانگین معنی دار بوده و همانطور که مشاهده می شود و برتری میانگین ها با عرصه میانگین های عرصه شاهد است. لازم به ذکر است به دلیل چینش بسیار نزدیک و درهم تنیدگی گندمیان و پهن برگان یکساله و همچنین کوچک بودن سطح مقطع هر پایه که قابلیت درصدگذاری با اعداد صحیح در سنجش تاج پوشش به روش چشمی را ندارد، و عدم امکان شمارش دقیق آن ها در عملیات میدانی، میانگین مقدار تجمعی تاج آن ها در سطح هر پلات به عنوان مقدار تراکم منظور شده است. این مقادیر در جدول (۶) ارائه شده است.

دقت در جزئیات امتیازات فاصله اطمینان تیمارها را نسبت به فاصله با حد خنثی امتیازی ۳+ تا ۳- مشخص می کند و طبقاً امتیاز ۱ در تیمار آتش سوزی ویسیان با شاهد ۲۲ امتیازی بشدت با هم اختلاف مدیریتی خواهند داشت. در مجموع آتش در کوتاه مدت باعث کاهش امتیاز، در نتیجه کاهش فاصله اطمینان امتیازی در جهت های گرایش وضعیت مرتع می شود هر چند بیشترین اثر تخریبی را بر گرایش وضعیت عرصه آتش سوزی داشته است و نشان می دهد که علاوه بر تنزیل شدید طبقاتی وضعیت مرتع در این عرصه از متوسط به فقیر از نظر گرایش نیز با امتیاز ۱ دارای جهت ثابت است. به عبارتی نحوه مدیریت اکوسیستم در آینده و میزان تعادل در بهره برداری و تعاملات اکولوژیکی مشخص خواهد کرد که مرتع مسیر پسرفت و قهقرا و یا پیشرفت و ترمیم را خواهد پیمود. این مطلب تأکیدی بر الزام به مدیریت مناسب در مراتع پس از آتش سوزی است.

جدول ۶: میزان تغییرات میانگین تراکم گونه‌ها (زنده مان) در قبل (شاهد) و پس از آتش‌سوزی در سایت

گونه	تیمار	انحراف معیار $\pm$ مقدار تراکم (تعداد پایه در مترمربع)	سطح معنی‌داری
<i>Annual grasses</i>	آتش‌سوزی	$10/1 \pm 0/96$	**
	شاهد	$34/7 \pm 0/78$	
<i>Annual forbs</i>	آتش‌سوزی	$27/5 \pm 1/2$	*
	شاهد	$16/2 \pm 0/85$	
<i>Hordeum bulbosum</i> L.	آتش‌سوزی	$1 \pm 0/04$	ns
	شاهد	$2/15 \pm 0/88$	
<i>Poa bulbosa</i> L.	آتش‌سوزی	$0/6 \pm 0/12$	ns
	شاهد	$2/1 \pm 0/73$	
<i>Astragalus remotijugus</i> Boiss. & Hohen.	آتش‌سوزی	$0/05 \pm 0/01$	ns
	شاهد	$0/05 \pm 0/11$	
<i>Echinops</i> sp	آتش‌سوزی	$0/35$	ns
	شاهد	$0/1$	
<i>Eryngium bungei</i> Boiss.	آتش‌سوزی	$0/02$	ns
	شاهد	$0/05$	
<i>Salvia officinalis</i> L.	آتش‌سوزی	$0/45$	ns
	شاهد	$0/26$	
<i>Onobrychis melanotricha</i> Boiss.	آتش‌سوزی	۰	-
	شاهد	$0/15$	
<i>Phlomis persica</i> Boiss.	آتش‌سوزی	$1/1$	ns
	شاهد	$0/07$	
<i>Vicia villosa</i> Roth	آتش‌سوزی	۰	-
	شاهد	$0/12$	

دلیل ناپیچ بودن در درصد ترکیب اختلاف معنی‌داری بین میانگین‌ها در مقایسات تیمارها از خود نشان ندادند.

پهن‌برگان یکساله با مقادیر بیشتر میانگین در عرصه آتش‌سوزی با میانگین $27/5$ و مقدار میانگین شاهد $16/2$ بین میانگین‌های عرصه‌های آتش‌سوزی و شاهد در سطح 5% اختلاف معنی‌دار می‌باشند (جدول ۶). سایر گونه‌ها به

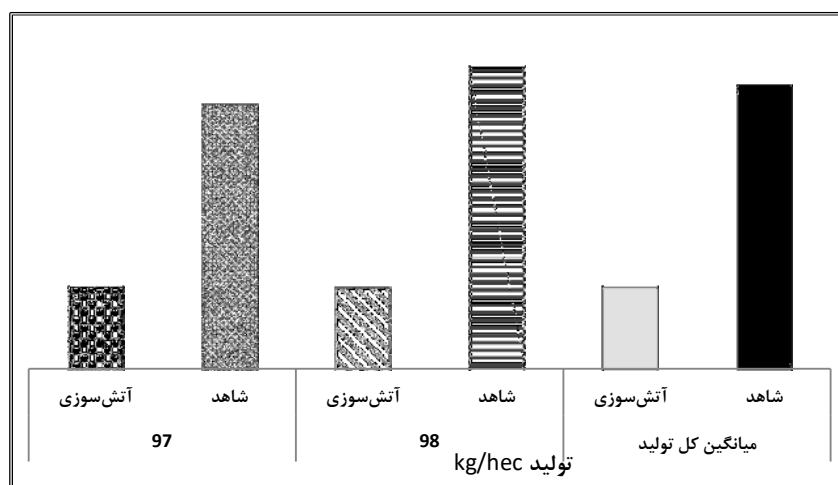
جدول ۷: تعیین مقدار علوفه قابل برداشت در عرصه‌های شاهد و آتش‌سوزی به تفکیک کلاس خوشخوراکی

وضعیت مرتع	گرایش وضعیت	کلاس خوشخوراکی	تیمار	تولید (kg/ha)	ضریب اختصاصی %	علوفه قابل برداشت (kg/ha)
فقیر = آتش‌سوزی	ثابت = آتش‌سوزی مثبت = شاهد	I	آتش‌سوزی	۸۸	۰	۰
			شاهد	$149/5$	۵۰	$74/75$
متوسط (استودارت) = شاهد خوب (مقدم) = شاهد		II	آتش‌سوزی	۱	۰	۰
			شاهد	$69/5$	۳۵	$24/4$
		III	آتش‌سوزی	303	۰	۰
			شاهد	1146	۲۵	$286/5$

1454 کیلوگرم در هکتار یعنی 178 کیلوگرم در شاهد افزایش داشته است، در حالی‌که این مقدار در عرصه آتش‌سوزی نه تنها افزایش نداشته بلکه 2 کیلوگرم نیز کاهش یافته است.

تعیین مقدار علوفه قابل برداشت در عرصه‌های شاهد و آتش‌سوزی

با توجه به افزایش سالانه بارش لرستان از 356 میلی‌متر در سال زراعی $97-96$ به میزان 778 میلی‌متر در سال زراعی $98-97$ ، بررسی آمار در جدول (۷) و شکل (۲) نشان می‌دهد که مقدار تولید به ترتیب از مقدار 1276 به

شکل ۲: مقادیر تولید در عرصه های شاهد و آتش سوزی به تفکیک سال و متوسط جمعیتی

Rochelia, *Onosma microcarpum* DC., *arvensis* L., *Vaccaria pyramidata* Medik., *bunnei* Trautv., *Vaccaria oxyodonta* Boiss., *Diplotaxis erucoides* (L.) DC., *Astragalus*, *Onobrychis melanotricha* Boiss., *gossypinus* Fisch و *Dianthus firewitch care* از عرصه شده است.

همچنین در این عرصه غالبیت با گیاهان یکساله است، هرچند تغییر تیپ در آن مشاهده نمی شود. اما از نظر ترکیب گیاهی تغییراتی را در اثر آتش سوزی متحمل شده است. در سایت با پوشش غالب گیاهان یکساله آتش سوزی با تبعیت از فلور شاهد باعث افزایش فوربهای علفی یکساله شده است.

گونه های *Medicago rigida* (L.) All., *Medicago radiata* L., *Astragalus polymorpha* L., *hamosus* L. گونه های غالب پهن برگ علفی را تشکیل می دهند. گونه *Co. scorpioides* از همه آن ها تاج پوشش بیشتری دارد اما گندمیان یکساله که یکی از عناصر عمده تیپ گیاهی مرتعی را تشکیل می دهند. از نظر شاخص ها بخصوص تاج پوشش دچار تاثیر منفی از آتش سوزی شده اند، مثلاً در سال ۹۸ تاج پوشش آن ها از ۴۰/۳ درصد در منطقه شاهد به ۱۶ درصد در منطقه آتش سوزی کاهش داشته است که نشان می دهد آتش سوزی باعث افزایش فوربهای علفی یکساله و کاهش گندمیان یکساله از قبیل *Bromus tectorum* L., *Bromus danthoniae* Trin.

بنابراین میزان بهره وری در عرصه سوخته از افزایش ۱۲۰ درصدی مقدار بارندگی کاهش تولید به واسطه فرسایش خاک و هدر رفت مواد غذایی آن در غیاب پوشش گیاهی مناسب است و این مطلب نیز تاییدی بر ضرورت مدیریت مناسب عرصه های سوخته به شمار می آید.

بررسی تغییر حضور گونه های گیاهی

طبیعی است که گیاهان بر اثر آتش سوزی خواهند سوخت. اما اینکه کدام گونه گیاهی حساسیت و کدام گونه مقاومت بیشتری نسبت به تغییرات حرارتی حین سوختن و پس از آن از خود نشان می دهند، از اهمیت ویژه ای برخوردار است. شناسایی گونه های حساس به آتش سوزی و عدم به کارگیری آن ها در عملیات احیاء و اصلاح مراتع از اصول اولیه مدیریت هوشمندانه در اکوسیستم های مرتعی در کانون های بحرانی است. هرچند ممکن است برخی از این گونه ها در سال های بعد در عرصه سوخته غالب شوند، اما باید توجه داشت که این موضوع به قدرت پراکنش و جوانه زنی آنها به واسطه داشتن بذور چتری، بالدار و یا تسهیل کننده حرکتی وابسته است نه مقاومت به آتش سوزی. برخی از این گونه ها خود عاملی برای سوختن گونه های دیگر می شوند. در این راستا بررسی ها و مقایسات لیست فلورستیک گونه های گیاهی عرصه های شاهد و سوخته بیانگر حذف گونه های *Euphorbia aaron-rossii*, *Convolvulus*, A.H.Holmgren & N.H.Holmgren

Heteranthelium Boissiera squarrosa (Sol.) Nevski ،
piliferum (Sol.) Hochst. ex Jaub. & Spach
Taeniatherum crinitum (Schreb) Nevski شده است.
 اما برخی گندمیان یک‌ساله دیگر نظیر *Aegilops cylindrica* Host را به‌نحو قابل ملاحظه‌ای غالب می‌سازد.
 به‌دلیل محدودیت تفکیک گونه‌های یک‌ساله و عدم قابلیت تشخیص دقیق توده‌های مخلوط و تراکم آن‌ها در رویشگاه تولید و تاج پوشش آن‌ها با عنوان گونه‌های گراس یا فورب یک‌ساله بطور تجمعی بیان شده و تراکم آن‌ها هم قابل اندازه‌گیری نیست. همچنین اثر آتش‌سوزی بر چند ساله‌های خاردار اثرات متفاوتی داشته است بطوری که میزان تراکم آن‌ها در عرصه آتش‌سوزی سایت ویسیان ۰/۳۸ پایه بر متر مربع و در عرصه شاهد ۰/۲۷۵ پایه بر مترمربع است و تاج پوشش آن‌ها در دو عرصه به‌ترتیب ۰/۹ و ۱ درصد است که نشان می‌دهد آتش‌سوزی رویشگاه را برای ظهور آن‌ها فراهم نموده، اما هنوز به حداکثر رشد خود نرسیده‌اند. این گونه‌ها شامل *Echinops sp*، *Eryngium sp* ، *Carthamus persicus* و *Gundelia tournefortii* L. ، Desf. ex Willd. می‌باشد، مقادیرشان بسیار کم و در حد یک یا دو پایه در هکتار است.

بحث و نتیجه‌گیری

آتش با سوزاندن گیاهان و تغییر الگوی توالی و تغییر منابع‌گیاهی بر اکوسیستم‌های طبیعی تأثیر می‌گذارد سیاه‌منصور و همکاران (۲۰۱۴) در تحقیقی که بر روی اثر آتش‌سوزی بر پوشش گیاهی مراتع زاگرس انجام دادند، اثر پذیری پوشش گیاهی را در رابطه با فرم رویشی، تاج پوشش، تولید، تراکم، لاشبرگ و تنوع گونه‌ای مورد بررسی قرار داده و مقدار اثرپذیری را شدید گزارش نمودند. این مطلب را زیمرمن (۲۰۰۸) و رینوالد (۲۰۱۳) به واسطه بهره‌برداری از ایجاد تغییرات شدید، آتش را مهم‌ترین و مقرون به صرفه‌ترین ابزار برای مدیریت بوته‌ها معرفی کردند. هرچند بر اساس نتایج این تحقیق اثر آتش‌سوزی بسیار مهم است، اما ریچارد (۲۰۰۸) اعلام کرد برخی گونه‌ها نسبت به آتش‌سوزی بسیار حساس بوده و پس از آن احیا نمی‌شوند مگر از طریق بذر این یافته استفاده از آن را محدود می‌نماید. بنابراین دقت در بکارگیری آتش بسیار مهم بوده و اثرات آن

بایستی مد نظر قرار گیرد. از طرفی دیگر، ون ویلگن و همکاران (۲۰۰۴) بیان کردند در برخی موارد آتش‌سوزی باعث می‌شود تا ریشه‌ها بازسازی شده، بقیه و پنجه‌ها خوب مستقر شوند. این مطلب دقیقاً اثر مکانی و تفاوت رفتاری آتش در رویشگاه‌های متفاوت را مورد تأکید بیشتری قرار می‌دهد. همچنین آتش گیاهان نامطلوب و خاردار را حذف می‌کند و باعث می‌شود مراتع سریع‌تر شایستگی خود را برای چرای دام بدست آورند. اما نتایج این بررسی نشان داد، در برخی موارد آتش ممکن است فرصت مناسبی برای افزایش تولیدگیاهی، پراکنش بذر و کاهش رقابت گیاهان فراهم کند، در این راستا، رینوالد (۲۰۱۳) و گاوندر و همکاران (۲۰۰۶) تفاوت در نتایج پس از آتش‌سوزی را عاملی می‌دانند که باعث شده است تا به‌عنوان یک تکنیک مدیریتی بطور گسترده برای دستیابی اهداف مختلف مورد استفاده قرار گیرد. اما منابع زیادی اثر آتش‌سوزی بر خاک را منفی دانسته‌اند. تفاوت در نتایج منابع و مشاهدات نشان می‌دهد که اثرات آتش بر اکوسیستم‌ها بسیار متنوع و پیامدهای آن هم متفاوت است. بنابراین بررسی اثر آتش بر گونه‌های گیاهی و پیامدهای آن در رویشگاه‌های مختلف مرتعی دارای ارزش پژوهشی بوده و با استناد به نتایج حاصله می‌توان در مورد اجرای آن، به عنوان روشی در اصلاح مراتع در مناطق اکولوژیکی مختلف اعلام نظر نمود.

در این تحقیق مقایسه کلی عرصه‌های شاهد و تیمار نشان می‌دهد که بین تیمارهای شاهد و آتش‌سوزی در سطح ۱ درصد اختلاف معنی‌دار وجود دارد یا عبارتی آتش‌سوزی توانسته است تغییرات عمده‌ای از نظر شاخص‌های کمی و کیفی ایجاد نماید و بیانگر میزان تأثیر آتش بر پوشش گیاهی مرتع است. کریستوفر (۲۰۰۹)، چاد (۲۰۱۰) و استابندیک و همکاران (۲۰۰۷) که همگی در مراتع و عرصه‌های با پوشش گیاهی طبیعی و یا زیر اشکوب جنگل‌های طبیعی مطالعه کرده‌اند نیز اثرگذاری آتش‌سوزی بر پوشش گیاهی و تغییرات شاخص‌های آن در رابطه با کاهش پوشش و اختلاف معنی‌دار در دو عرصه شاهد و آتش تأکید دارند.

پوشش سطح خاک و کیفیت آن از مهمترین فاکتورهای حفظ سلامت خاک، کاهش فرسایش و جلوگیری از فرسایش پاشمانی است. در واقع قطرات باران

به عنوان عامل فرساینده دارای انرژی جنبشی می باشد که باعث پاشمان، تخریب ساختمان خاک و پراکنده کردن خاکدانه ها به اطراف می شود و در واقع فاز اول فرسایش (کنده شدن) را با تخلیه انرژی جنبشی انجام داده و دو مرحله بعدی فرسایش یا عبارتی حمل و رسوبگذاری را تسهیل می نماید. کنت و همکاران (۲۰۰۴) و باور (۱۹۵۶) اثر تخریبی انرژی جنبشی قطرات باران بر خاک بدون پوشش را ارائه کردند. این در حالیست که کیفیت پوشش سطح خاک هم از اهمیت ویژه ای برخوردار است. مثلاً اگر غالب پوشش سطحی را سنگ و سنگریزه تشکیل دهند، طبیعی است که نفوذ کمتر شده و رواناب را افزایش می دهد که این عامل هم به فرسایش آبی کمک می کند، نش و همکاران (۲۰۰۲)، راوی و همکاران (۲۰۰۶) نیز در نتایج خود گزارش نمودند که پوشش گیاهی زنده با اندام های هوایی و سیستم ریشه ای خود در جذب انرژی فرساینده قطرات باران موثرتر از لاشبرگ است و پوشش گیاهی زنده نفوذپذیری را افزایش می دهد. حال اگر آن را در گستره ای وسیع فرض نمائیم با افزایش رواناب و کاهش نفوذپذیری در اثر افزایش سرعت فزاینده آب باران در سطح زمین در نقطه تمرکز سیلاب مهیب و مخربی را ایجاد می نماید. این عامل می تواند هم خاکدانه ها را حمل نماید و هم در حوزه های پائین دست عامل مخرب دیگری بنام انباشت رسوبات علاوه بر سیلاب را پی ریزی نماید در حالیکه اگر پوشش غالب سطح زمین را گیاهان تشکیل دهند علاوه بر جذب انرژی جنبشی قطرات باران از طریق سرشاخه ها و اندام های هوایی از طریق ریشه و لاشبرگ نفوذ پذیری را افزایش داده و سرعت حرکت رواناب را نیز کاهش می دهند و از طریق مکانیسم عمل اندام های هوایی و زیر زمینی خاک را در برابر فرسایش حفظ نموده و با افزایش رطوبت خاک بهبود پوشش گیاهی را نیز تضمین می نمایند. اما متأسفانه آتش سوزی در پوشش گیاهی این قابلیت را از بین می برد و در واقع مکانیسم پاشمان و فرسایش را فعال می نماید. مونتاهی و باندا (۱۹۹۲)، چارتیر (۲۰۰۹)، امریچ و هیث اشمیت (۲۰۰۱) نیز بر نقش پوشش گیاهی در کاهش رواناب و فرسایش خاک تاکید دارند.

آمار نشان می دهد آتش سوزی دو سال پس از وقوع با کاهش میانگین تولید بر فورب های علفی تاثیرگذار است.

فیوله و همکاران (۲۰۰۷) گزارش کردند آتش سوزی باعث کاهش فورب های علفی می شود. کریستوفر (۲۰۰۹)، اسنایمن (۲۰۰۴)، بوید و دیویز (۲۰۱۰)، معتقدند فورب های علفی در برابر آتش سوزی حساس و آسیب پذیرند. همچنین در این سایت فرم رویشی بوته ای و گیاهان چوبی در عرصه آتش سوزی به شدت دچار نقصان شده و این امر به دلیل وجود شاخه ها و ساقه های چوبی قابل حریق و وجود جوانه و مریستم انتهایی بالاتر از سطح زمین در این فرم رویشی می باشد که حساسیت آن را به آتش سوزی و سوختن بیشتر کرده و ضریب مرگ آن را افزایش می دهد، در نتیجه این عوامل می توان آتش را به عنوان یک عامل بازدارنده قوی در رابطه با فرم رویشی بوته ای و گیاهان چوبی مطرح نمود. فیوله و همکاران (۲۰۰۷)، تیزون و همکاران (۲۰۱۰)، تاثیر آتش در کنترل گیاهان بوته ای و خشبی را کاملاً مثبت و موثر گزارش نموده اند. از نظر تاج پوشش فورب های علفی در عرصه آتش سوزی، گونه های علفی یکساله مانند گونه های جنس های *Trigonella sp* و *Medicago sp* و به ویژه دو گونه *Me. polymorpha* و *Co. Scorpoides*، همچنین گونه های یکساله جنس *Centurea sp* بواسطه تولید بذر فراوان و آتش سوزی سطحی ایجاد شده مجدداً توانسته اند با بهره گیری از رطوبت موجود و شرایط رویشی اولین فصل رویشی پس از آتش سوزی مستقر شوند. دال و همکاران (۲۰۰۲)، اسنایمن (۲۰۰۴) نیز افزایش فورب های علفی یکساله را در اثر آتش سوزی در نتایج تحقیق خود اظهار کردند که با نتایج این تحقیق هم راستا است. آمار نشان می دهد در عرصه شاهد برتری با گراس های یکساله است در حالیکه در عرصه آتش سوزی این برتری به فورب ها تعلق دارد عبارتی آتش سوزی به طوری آشکار فورب ها را نسبت به گراس ها با توجه به کاهش کلی تاج پوشش و تولید را دو سال بعد از آتش سوزی بطور نسبی افزایش داده است. کوربین و آنتونیو (۲۰۰۴)، هامفری و اسکاپ (۲۰۰۴)، نیز بر افزایش گراس های یکساله در کوتاه مدت تاکید دارند.

تقسیم بندی براساس کلاس خوشخوراکی و علوفه ای از شاخص هایی است که در مرتعداری از دیدگاه مقادیر و تغییرات کمی و کیفی علوفه، اهمیت ویژه ای دارد. آتش سوزی در علفزارها باعث افزایش گونه های مهاجم و کاهش تولید و تاج پوشش گونه های چند ساله خوشخوراک

در کوتاه مدت می‌شود. چاد (۲۰۱۰)، بنت و همکاران (۲۰۰۴)، کاهش مقادیر گیاهان خوشخواراک را در کوتاه‌مدت گزارش نمودند. بنابراین مدیریت مرتع پس از آتش‌سوزی اهمیت ویژه‌ای دارد و شایسته است تا تغییر ظرفیت چرایی تیپ در دستور کار بهره‌برداران و برنامه‌ریزان قرار گیرد. در سایت ویسیان در عرصه آتش‌سوزی بطور کل تولید، کاهش شدید داشته و گونه‌های مهاجم و خوشخواراک به‌شدت در اثر آتش‌سوزی نسبت به شاهد دچار نقصان شده‌اند. تنوع نتایج در رابطه با یک موضوع در منابع مختلف بیانگر این است که، آتش در مکان‌های متفاوت رفتار و آثار متفاوتی در رابطه با فاکتورهای ثابت از خود نشان می‌دهد. یعنی اثرات اکولوژیکی آتش‌سوزی باید در مقیاس رویشگاهی ارزیابی شود. می‌توان آتش را به‌عنوان یک عامل بازدارنده قوی در رابطه با فرم رویشی بوته ای و گیاهان چوبی مطرح نموده و از آن به‌عنوان ابزار اصلاحی کارآمد و ارزان در کنترل و کاهش گیاهان نامرغوب و خشبی به سبک آتش‌سوزی کنترل شده بهره جست.

آتش‌سوزی پوشش سطح خاک را دچار تغییر کرده و جنبه‌های مثبت را در حفاظت خاک در کوتاه مدت کاهش می‌دهد. از بین عوامل مربوط به پوشش سطح خاک مقدار درصد پوشش لاشبرگ بیشترین کاهش و میزان درصد خاک لخت بیشترین افزایش را دارند.

مدیریت چرای دام برای گیاهان مرتعی و علفزارها و حفظ سلامت و پایداری اکوسیستم مرتع ضروری است و عدم چرای متناسب دام باعث انباشت لاشبرگ و در نتیجه افزایش دما در هنگام آتش‌سوزی بواسطه افزایش مواد قابل اشتعال در مرتع می‌شود. آتش‌سوزی باعث کاهش قابل ملاحظه مقادیر تولید و تاج پوشش و کاهش نسبی تراکم در گراس‌های پایا در کوتاه‌مدت می‌شود. مقاومت گونه‌های مختلف در یک فرم رویشی متفاوت است. گونه‌هایی که دارای حجم کمتر، فصل رویش طولانی‌تر و برگهای پرآب تر و پراکنده در طول ساقه هستند، مقاومت بیشتری به آتش

از خود نشان داده و سریع‌تر ترمیم و بازسازی می‌شوند. در مقابل، گیاهان با برگ‌های مجتمع در قاعده، با حجم و لاشبرگ بیشتر و دوره رویشی کوتاه‌تر و قابلیت تولید درجه حرارت بیشتر در آتش‌سوزی و سیستم ریشه‌ای مجتمع با الیاف و مواد خشک سال‌های قبل، تاثیرپذیری بیشتری از آتش‌سوزی نسبت به سایر گونه‌ها دارند. بنابراین در مدیریت مرتع و چرای دام و همچنین احیاء مراتع باید حتما مد نظر مدیران و برنامه‌ریزان قرار گیرد.

گونه‌های گیاهی که بذر آن‌ها بشکلی است که توسط باد راحت تر جابجا می‌شوند موفقیت بیشتری در استقرار مجدد در عرصه آتش‌سوزی دارند و این نکته مستقل از فرم رویشی آن‌هاست. مانند گونه‌های *Scariola orientalis* Soják (Boiss.)، *Picris strigosa* M.Bieb. و *Tragopogon pratensis* L. این گونه‌ها بذری سبک با چتری در بالا و قابل حمل و جابجایی در باد دارند. در علفزار فشار چرای دام بواسطه وجود گیاهان مرغوب در نتیجه رویش گونه‌های تیره بقولات در منطقه سوخته به این عرصه منتقل می‌شود. بنابراین آتش‌سوزی باعث تغییر ظرفیت چرایی تیپ محسوب شده و مدیریت آن با تغییر میزان دام‌گذاری همراه است. در رویشگاه‌های با غالبیت گیاهان یکساله تولید، تراکم و تاج پوشش گیاهان و پوشش سطح خاک بشدت تقلیل می‌یابد بنابراین میزان حساسیت خاک را به پاشمان و فرسایش، افزایش می‌دهد در این شرایط اعمال قرق کوتاه مدت و مدیریت چرا ضروری است. این نتیجه در سایت ویسیان به‌وضوح قابل تشخیص است. بر اساس نتایج بدست آمده و مقایسه گونه‌ها در دو عرصه آتش‌سوزی و شاهد در این تحقیق آتش‌سوزی بمثابه آماده‌سازی عرصه برای کاشت گیاهان است بنابراین احیاء عرصه‌های آتش‌سوزی با گونه‌های مرغوب یک ضرورت است.

References

- Alfaro-Sánchez, R., R. Sánchez-Saguaro., J. D. Hears., E. Hernández-Tecles., D. Moya & F.R. Lopez-Serrano, 2015. Vegetation dynamics of managed Mediterranean forests 16 yr, after large fires in southeastern Spain. *Applied Vegetation sciences*, 18: 272-282.
- Arzani, H., J. Moetamedi., F. Moghiminejad & R. Siahmansour, 2016. Forage quality of five main forage species at different growth stages in rangelands of zagheh region of Lorestan. *Iranian Journal of Range and Desert Research*, 22(4): 607-614. (In Persian).
- Azarnivand, H. & M. A. Zare Chahuki., 2010. Range improvement. Tehran University Press. 354 p (In Persian).
- Bahlakeh, K., M. Abedi & G. A. Dianati Tilaki, 2017. Competition effects of *Onobrychis cornuta* changes between exposures and fire (Case Study Golestan Natural Park). *Journal of Rangeland*, 11(3):342-352. (In Persian)
- Baver, L.D., 1956. Soil physics, 3rd Edition, New York, John Wiley & Sons, 489 p.
- Bennett, L.T., T.S. Judd & M.A. Adams, 2002. Growth and nutrient content of perennial grasslands following burning in semi-arid, sub-tropical Australia. *Plant Ecology*, 164, 185-199.
- Bowman, D. M., C. A. Kolden., J. T. Abatzoglou., F. H. Johnston., G. R. Vander-Warf & Flannigan, M. 2020. Vegetation fires in the Anthropocene. *Nature Reviews Earth & Environment*, 1(10): 500– 515.
- Boyd, C. S. & K. W. Davies., 2010. Shrub microsite influences post-fire perennial grass establishment. *Rangeland Ecology & Management*, 63: 248-252.
- Chad S. B., & K. W. Davies., 2010. Shrub Microsite Influences Post-Fire Perennial Grass Establishment. *Rangeland Ecology & Management*, 12(2): 118-129.
- Chartier, M.P., C. M. Rostagno & F.A. Roig, 2009. Soil erosion rate in rangelands of north-eastern Patagonia: a dendrogeo morphological analysis using exposed shrub roots. *Geomorphology*, 106: 344-351.
- Chambers, J. C., B. A. Roundy., R. R. Blank., S. E. Meyer & A. Whittaker., 2007. What makes Great Basin sagebrush ecosystems invisible by *Bromus tectorum*. *Ecological Monographs*, 77: 117-145.
- Chou, Y.F., R.D. Cox & D.B. Waster, 2012. Smoke water and heat shock influence germination of short grass prairie species. *Rangeland Ecology Management*, 65(3): 260-267.
- Christopher J. M., 2009. Management of non-native perennial grasses in southern Arizona effect of fire and grazing University of Arizona. In the Graduate College. 11-18 of 163 p.
- Corbin, J.D. & C.M. D'Antonio, 2004. Competition between native perennial and exotic annual grasses: implications for an historical invasion. *Ecology*, 85(5): 1273-1283.
- Emmerich, W.E. & R.K. Heitschmidt. 2001 *Grazing, Burning, and Drought Influences on Rangeland, Ecosystem Sustainability*, 261-205.
- Fulé, P. Z., C. Denton., J. D. Springer., E. L. Kalies & D. Egan, 2007. Prescribed and wildland use fires in the Southwest: Do frequency and timing matter? Working Papers in south-western ponderosa pine forest restoration Flagstaff, AZ. Ecological Restoration Institute, Northern Arizona University. 8 p.
- Govender, N., W.S.W. Trollope & B.W. Van Wilgen. 2006. The Effect of fire season, fire intensities in savanna vegetation in South Africa. *Journal of Applied Ecology*, 43: 748-758.
- Humphrey, L. D & E. W. Schupp., 2004. Competition as a barrier to establishment of a native perennial grass (*Elymus elymoides*) in alien annual grass (*Bromus tectorum*) communities. *Arid Environments*, 58, 405-422.
- Jonathan, D., Bates, E., & Rhodes, C, 2008. Post fire succession in big sagebrush steppe with livestock grazing. *Rangeland Ecology & Management*, 62(1): 98–110.
- Kenneth, E.S., F. B. Pierson., P. R. Robichaud & C. A. Moffet, 2004. Hydrology, Erosion, Plant and Soil Relationship after Rangeland wildfire U.S. Department of Agriculture, Forest Service, 1: 62- 68.
- Li, W., J. Li, R. Zhang, Sh. Liu, H. Zhou, B. Yao, M. Guo & F. Wang, 2017. Forbs rather than grasses as key factors affecting succession of abandoned fields: - A case study from a subalpine region of the eastern Tibet. *Earth Sciences*, 6(5): 80-87.
- Mirdavoodi, H., Goodarzi, G., Yousefi, Y., Farmahini, A & R. Siahmansoor. 2019. Investigating the short-term effects of fire on vegetation changes in rangelands of Markazi province (Case study: Rangelands of Khosbijan). *Journal of Rangeland*, 13(1):52-64. (In Persian)
- Munthali, S. M & H. M. Banda., 1992. Distribution and abundance of the common ungulates of Nyika National Park, Malawi. *African Journal of Ecology*, 80: 203-212.
- Nabizadeh, S., A. Naghipoor & P. Tahmasbi, 2020. The effect of fire on life forms and soil seed bank (Case study: semi-steppe rangelands of Karsank, Chaharmahal Bakhtiari province. *Journal of Rangeland*, 14(1): 106-119. (In Persian).
- Naghipoor Borj, A., 2019. Predicting of fire occurrence using Bayesian belief network in Chaharmahal and Bakhtiari province. *Journal of Rangeland*, 13(1):90-100. (In Persian)

26. Nash, M.S., E. Jackson & W.G. Whitford, 2004. Effect of intense, short duration grazing on micro topography in chihuahuan Desert grassland. *Arid Environments*, 56: 383-393.
27. Ndalila, M. N., G. J. Williamson & D. M. Bowman, 2018. Geographic patterns of fire severity following an extreme eucalyptus forest fire in southern Australia: 2013 Forcett-Dunalley fire. *Fire*, 1(3): 40.
28. Prevey, J. S., M. J. Germino, N. J. Huntly & R. S. Inouye, 2010. Exotic plants increase and native plants decrease with loss of foundation species in sagebrush steppe. *Plant Ecology*, 207: 39-51.
29. Pyke, D. A., M. L. Brooks & C. D'Antonio, 2010. Fire as a restoration tool: a decision framework for predicting the control or enhancement of plants using fire. *Restoration Ecology*, 18: 274-284.
30. Ravi, S., P. Dodorico, C.S. White, G.S. Okin, S.A. Macko & S.L. Collins, 2009. Post-fire resource redistribution in desert grasslands: a possible negative feedback on Land degradation. *Ecosystem*, 12: 434-444.
31. Reinwald, A.D., 2013. Effects of disturbing restoration treatments on native grass re-vegetation and soil seed bank composition in chaetgrass-invaded sagebrush-steppe ecosystems. *Dakota State University press*, 1-21.119.
32. Sampson, A. W & L. H. Weyl., 1918. Range Preservation and its relation to erosion control on western grazing Lands. *United States Agriculture Department*, 675p.
33. Siahmansour, R., 2022. The effect of fire on rangelands qualitative and quantitative indicators and determine resistant plant species to fire in order to rangeland reclamation in critical centres, *Research Institute of Forests and Rangelands*, PR NO 0-59-90-95-960698. 319 PP. (In Persian).
34. Siahmansour, R., H. Arzani, M. Jafari, S. A. Javadi & A. Tavili, 2014. An Investigation on Effect Fire on Soil Surface Cover in Grasslands and Shrubbery in Homo Climatic Condition, *Bulletin of Environment, Pharmacology and Life Sciences*, 3(4): 192-199.
35. Siahmansour, R., H. Arzani, M. Jafari, S. A. Javadi & A. Tavili, 2015. An investigation on the effect of fire in short time on growth form and palatability classes in Zagheh rangelands, *Range and Watershed Management*, 68(3): 517-531. (In Persian).
36. Siahmansour, R & P. Ramak., 2019. Fire management in the national arenas of Iran, with an emphasis on rangelands, requires a change in approach, comprehensive management and national determination'. *Iran Nature*, 4(3): 21-26. (In Persian).
37. Snyman, H.A., 2004. Short- term response in productivity following on unplanned fire in a semi- arid rangeland of South Africa. *Arid Environment*, 56(1): 465- 485.
38. Stubbendieck, J., J. Voleskey & J. Ortmann, 2007. *Grassland Management with Prescribed Fire*, Nebraska Extension, Nebraska University, 148: 3-6.
39. Tizon, F.R., D.V. Pelaez & O. Elia, 2010. The influence of controlled fires on a plant community in the south of the Caldenal, and its relationship with a regional state and transition model. *Fyton*, 79: 141-146.
40. Van-Wilgen, B.W., N. Govender, H.C. Biggs, D. Ntsala & X.N. Funda, 2004. Response of savanna fire regimes to changing fire management policies in a large African national park. *Conservation Biology*, 18(1): 533-540.
41. Valizadeh, M. & M. Moghadam., 2004. *Experimental design in agriculture*. Parivar Public. 395p.
42. Veysi, R., B. Fattahi & S. Khosrobeigi, 2022. Predicting and preparing a risk map of rangeland fires using random forest algorithms and support vector machine (Case study: Arak rangelands). *Journal of Rangeland*, 16(2): 401-415. (In Persian).
43. Zaki, E. & M. Abedi., 2017. Effects of smoke and heat treatments on germination of *Stipa caucasica*, *Festuca valesiaca* and *Poa densa*. *Journal of Rangeland*, 10(4): 474-482. (In Persian).
44. Zimmermann, J., S.I. Higgins, V. Grimm, J. Hoffmann, T. Münkemüller & A. Linstädter, 2008. Recruitment filters in perennial grassland: the interactive roles of fire, competitors, moisture and seed availability. *Journal of Ecology*, 96: 1033--1044.